

UOT: 334.7, 338.4, 336:368

AQRAR SAHƏDƏ KİÇİK VƏ ORTA SAHİBKARLIĞIN MALİYYƏ RESURLARI İLƏ TƏMİNATI

Samir Tufan oğlu Əhmədov,

Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzinin doktorantı

Tel.: (050) 369-46-86; e-mail: ahmadsoy@mail.ru

Xülasə

Aqrar sahədə kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə resursları ilə təminatının yaxşılaşdırılması istehsalın inkişafının sürətləndirilməsinin vacib şərtlərindən biri kimi çıxış edir. Məqalədə kənd təsərrüfatında fəaliyyət göstərən kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə resurslarının strukturu açıqlanır. Müəllif tərəfindən keçirilmiş sorğu materiallarının təhlilinin nəticələri əsasında Gəncə-Qazax İqtisadi Rayonunda kiçik sahibkarların maliyyə resursları ilə təminatı sahəsində mövcud olan çətinliklər göstərilir. Eyni zamanda, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması məqsədilə güzəştli kreditlərin artırılması, habelə aqrar sahədə sığorta mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi məsələlərinə baxılır.

Açar sözlər: aqrar sahə, kiçik və orta sahibkarlıq, maliyyə resursları, maliyyə vəziyyəti, güzəştli kreditlər, sığorta.

Giriş

Kiçik və orta sahibkarlığın (KOS) inkişaf etdirilməsinin mühüm sosial-iqtisadi əhəmiyyəti vardır. Məhz kiçik və orta sahibkarlığın inkişaf səviyyəsini nəzərə alaraq müasir dövrün mütəxəssisləri ölkənin dəyişməkdə olan iqtisadi şəraitə, mürəkkəb xarakterli iqtisadi münasibətlər sisteminə uyğunlaşa bilmə imkanlarını dəyərləndirirlər. Müşahidələr göstərir ki, son bir neçə onillikdə dünyanın bütün ölkələrində, o cümlədən inkişafetmiş ölkələrdə iqtisadi islahatların diqqət mərkəzində kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı məsələləri də dayanmışdır. Kiçik və orta sahibkarlıq subyektinin sayı, kapitalının həcmi və istehsal miqyası çox məhdud şərtlər müqabilində aktiv fəaliyyət göstərir.

Müasir şəraitdə bir çox ölkələrdə kiçik və orta sahibkarlıq Ümumi Daxili Məhsulun (ÜDM) tərkibində yüksək xüsusi çəkiyə malikdir və iqtisadi artıma nail olmaqda mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İnkişafetmiş ölkələrin demək olar ki, hamısında ÜDM-nin 60-70%-i bu təsərrüfat subyektlərinin payına düşür [4]. ABŞ, Yaponiya, Almaniya, Fransa, Böyük Britaniyada müəssisələrin ümumi sayının 99,3-99,7%-ni kiçik və orta müəssisələr təşkil edir. Bu müəssisələr istehsal olunan məhsul və xidmətlərin dəyərinin yarısını verirlər. Bir qayda olaraq kiçik və orta müəssisələr yeni iş yerlərinin

75-80%-ni verirlərsə, iri müəssisələrdə, əksinə, iş yerləri ixtisar olunur. Hindistanda 12 milyon, Yaponiyada 9 milyon kiçik və orta sahibkarlıq subyekti fəaliyyət göstərir [5].

Kiçik sahibkarlar lokal (yerli) bazarlarda fəaliyyət göstərilər, bu bazarlarda baş verən hər bir dəyişikliyə və konyukturaya tez reaksiya verirlər, istehlakçılarla fəal qarşılıqlı əlaqə qura bilirlər, istehsalda dərin ixtisaslaşma apara bilirlər və bu da onların daxili bazarda iştirakının davamiyyətini artırmaq üçün əlverişli hesab edilir. Lakin kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyət şəraitinə tez reaksiya verməsi onların bir tərəfdən daha çevik olması və vəziyyətə uyğunlaşmasını təmin edirsə də, digər tərəfdən onların bazar şəraitindən xarici sosial-iqtisadi və siyasi şəraitdən asılılığını gücləndirir. Kapitalının həcmnin azlığı istehsalın əhatə dairəsini daraldır, elmi-texniki nailiyyətlərdən, əlavə maliyyə, istehsal və əmək ehtiyatlarından istifadə etmək imkanlarını məhdudlaşdırır. Bu baxımdan sahibkarlığın, xüsusən də kiçik və orta sahibkarlığın maliyyə təminatı məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilməsinə ehtiyac yaranır.

Məqalədə aqrar sahədə kiçik sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə resursları ilə təminatı məsələlərinin araşdırılması, regional amillər nəzərə alınmaqla maliyyə təminatında mövcud olan əsas maneələrin təhlili məqsədi qarşıya qoyulmuşdur.

Kiçik və orta sahibkarlıqda maliyyə resurslarının formalaşması

Maliyyə sisteminin inkişaf etdirilməsi iqtisadiyyatın bütün sahələrinin, o cümlədən kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin uğurlu fəaliyyətinin əsas amillərindən biridir. Ümumiyyətlə hər hansı bir sistem, o cümlədən maliyyə sistemi çoxsaylı qarşılıqlı əlaqələrlə öz elementləri arasındakı vəhdəti təmin edir. Maliyyə sistemi qarşılıqlı əlaqədə və asılılıqda olan bölmə və elementlərin məcmusunu özündə əks etdirir. Belə əlaqələr vasitəsi ilə pul vəsaiti fondları və pul gəlirləri formalaşdırılır, bölüşdürülür, onlardan istifadə edilir, ictimai istehsalın bütün iştirakçılarının maddi mənafeələrinin maliyyələşdirilməsi təmin edilmiş olur.

Ümumiyyətlə maliyyə sistemi cəmiyyətin pul ehtiyatlarının toplanması və bölüşdürülməsi funksiyalarını yerinə yetirir, onun pul əməliyyatlarının aparılması və iqtisadi münasibətlərin həyata keçirilməsinə xidmət göstərir. Maliyyə sisteminin əsasını maliyyə münasibətləri təşkil edir.

Maliyyə münasibətləri ictimai istehsalın bütün mərhələlərində mühüm əhəmiyyət kəsb edən amillərdən biri hesab edilir. Maliyyə imkanları olmadan istehsal fondlarının fərdi və ictimai dövriyyəsinə təşkil etmək mümkün olmur, sahibkarlar öhdəliklərini yerinə yetirə bilmirlər, sosial məsələlər həll edilmir.

Maliyyə münasibətləri mahiyyət etibarilə bölüşdürücü funksiyasını yerinə yetirir. İctimai məhsulun subyektlər arasında bölgüsünü təmin edir. Subyektlər məqsədli və təyinatlı maliyyə fondları yaradırlar. Müəyyən əlamətlər üzrə qruplaşdırılmış maliyyə münasibətləri maliyyə sistemi yaradır. Onun da tərkibində mərkəzləşdirilmiş və qeyri-mərkəzləşdirilmiş maliyyə münasibətləri fərqləndirilir.

Maliyyə münasibətlərinin bütün növləri və formaları sıx qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir. Onların hər birinin özünəməxsus pul fondları mövcud olur və səmərəli istifadə olunması əsas məqsədlərdən birinə çevrilir. Müvafiq maliyyə qurumları isə bu münasibətlərin və fondların idarə edilməsini həyata keçirirlər. Beləliklə, maliyyə sistemində müxtəlif sahə və bölmələrin maliyyə münasibətlərinin məcmusu əhatə olunur. Bu sistem çərçivəsində dövlətin, habelə kiçik, orta, iri sahibkarlıq subyektlərinin, hüquqi və fiziki şəxslərin, ev təsərrüfatlarının pul fondları yaradılır və onlardan istifadə edilir.

Kiçik və orta sahibkarlar sərəncamlarında olan uzunmüddətli və qısamüddətli aktivləri hərəkətə gətirmək üçün maliyyə resurslarına malik olmalıdırlar. Həmin resursları formalaşdıran əsas mənbələri dörd qrupa bölmək olar:

- istehsal nəticəsində yaranan mənfəət;
- sərvətin (kapitalın) satışı və icarəyə verilməsindən əldə edilən gəlir;
- cəlb edilmiş vəsaitlər;
- sığorta ödənişləri.

Göstərilən mənbələrin hər birinin özünəməxsus xüsusiyyətləri mövcuddur. Belə ki, istehsal nəticəsində yaranan mənfəət bütün hallarda sahibkarların fəaliyyətinin əsas məqsədlərindən biri hesab edilir. Bu mənfəət məhsul istehsalı və xidmətlər göstərilməsi nəticəsində əldə edilir, rəqabətədavamlılığın təmin edilməsinin əsas amillərindən biri sayılır. Bazar münasibətlərinin əlverişliliyi, istehlak bazarının bolluğu, məhsulların istehsalına çəkilən xərclər, məhsulların qiymətləri, xidmətlərin mövcudluğu və səmərəliliyi, xammal və materialların qiymətləri və s. iqtisadi hal və hadisələr son nəticədə sahibkarın mənfəətinə təsir göstərir. Kapitalın satışı və icarəyə verilməsindən əldə edilən gəlir də sahibkarlıq fəaliyyəti üçün xarakterik hal sayılır. Bu və ya digər səbəblərə görə sahibkar sərəncamında olan kapitalını satmaq qərarı qəbul edir və ya onu icarəyə verir. Təbii ehtiyatlar, o cümlədən kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələri, əsas istehsal vasitələri digər sahibkarlara istifadə məqsədilə icarəyə verilə bilər.

Kiçik və orta sahibkarlıqda maliyyə resurslarının formalaşmasının mühüm mənbələrdən birini kənardan cəlb edilən vəsaitlər təşkil edir. Cəlb edilmiş vəsaitlər sahibkarın maliyyə çətinliklərini aradan qaldırmaq məqsədinə xidmət edir. Sahibkar fəaliyyətini təşkil etməkdə, öhdəliklərini yerinə yetirməkdə maliyyə çətinlikləri ilə üzləşdiyi hallarda kənardan maliyyə cəlb etmək zərurəti ilə üzləşməli olur. Bir qayda olaraq cəlb edilmiş vəsaitlər arasında kredit əsas yer tutur.

Sığorta münasibətləri sahibkarın risklərini -təbii və texnogen amillərin təsiri altında baş verə biləcək itkilərini aradan qaldırmaq məqsədilə əlverişli iqtisadi münasibət forması hesab edilir. Sığorta bazarının səmərəli fəaliyyətindən asılı olaraq sahibkarlar daha çox maraqlı olur ki, əmlakını, istehsal prosesini və yaxud onun hər hansı bir mərhələsində baş verə biləcək itkilərini bərpa etmək üçün sığorta qurumları ilə müqavilə bağlasın, razılaşmaya uyğun olaraq vəsaitlərinin müəyyən hissəsini sığorta öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə yönəltsin və müvafiq sığorta hadisələri baş verdikdə də dəymiş ziyanı bərpa edə bilsin.

Maliyyə resursları sahibkarlığın bütün növlərinin, o cümlədən kiçik və orta sahibkarlar tərəfindən istehsal prosesinin təşkilini, öhdəliklərin yerinə yetirilməsini və səmərəli fəaliyyət göstərməsini təmin edən əsas amil hesab edilir.

Sahibkar sərəncamında olan maliyyə resurslarından səmərəli və qənaətlə istifadə etmək, öhdəliklərini vaxtı-vaxtında və keyfiyyətlə yerinə yetirmək, özünün və cəmiyyətin mənafeələrini təmin etməklə istehlak bazarındakı rəqabətə davam gətirə bilər, öz yerini tapır və onu möhkəmləndirə bilər.

Aqrar sahədə KOS subyektlərinin maliyyə vəziyyətinə təsir edən əsas amillər

Aqrar sahədə KOS subyektlərinin maliyyə vəziyyətinin öyrənilməsi məqsədilə Gəncə-Qazax iqtisadi rayonuna aid təsərrüfatlarda sorğu keçirmişik. Sorğunun nəticəsinə əsasən, kiçik sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə vəziyyətinə mənfəət təsir edən bir sıra amillər müəyyənləşdirilmişdir. Bunlar sahibkarın istehsal xərclərinin yüksək olması, aşağı faizli kredit resurslarına çıxış imkanlarının məhdudluğu, sahibkarın istehsal etdiyi məhsulun satılmasında çətinliklər, o cümlədən mütəşəkkil

topdansatış bazarlarının olmaması, xarici bazarlara çıxış imkanlarının zəif olması, sahibkara dövlət dəstəyinin, subsidiya və birbaşa yardımların daha geniş həcmdə olmaması, təbii fəlakət və fors-majör hallarından sığortalananın həyata keçirilməməsi aid edilə bilər.

Sahibkarın istehsal etdiyi məhsulun satışında yaranan problemlər demək olar ki, onun maliyyə vəziyyətinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda aparılan müşahidələr onu göstərir ki, ərazidə böyük bazarlar çox azdır. Sahibkar istehsal etdiyi məhsulu 300-400 km uzağa - mərkəzi bazarlara aparmaq məcburiyyətində qalır ki, bu da sonda məhsulun maya dəyərini artırmasına və sahibkarın xərcinin yüksəlməsinə səbəb olur. Bu baxımdan regionda ixtisaslaşmış bazarlar və logistika mərkəzlərinin yaradılması vacibdir. Nəticədə məhsul yerində satılır və sahibkarın yol xərcinə çəkdiyi vəsaitə qənaət olunmasına imkan yaranar.

Sahibkarın maliyyə vəziyyətinə təsir edən daha bir amil də yerli bazarlarla yanaşı xarici bazarlara çıxışın əlverişli olmamasıdır. Belə ki, regionda yalnız orta sahibkarların öz imkanları hesabına məhsulu xarici bazarlara, əsasən Rusiya Federasiyası, Ukrayna, Gürcüstan və Belarus kimi ölkələrin bazarlarına çıxarmaq imkanları var. Kiçik sahibkarlar isə belə imkanlardan məhrumdurlar. Onlar möhtəkirlərin diktə etdiyi qiymətlər əsasında məhsullarını qapıda satmaq məcburiyyətində qalırlar. Bu kimi halların aradan qaldırılması üçün müvafiq qurumlar tərəfindən, qeyd etdiyimiz kimi regionda bir neçə ixtisaslaşmış bazarların yaradılmasına ehtiyac var.

Digər bir amil də sahibkara dövlət dəstəyi ilə bağlı hallardır ki, bu da birbaşa və dolayısı olaraq sahibkarın gəlir və xərclərinə təsir göstərir. Son illərdə sahibkarlığa dövlət dəstəyi güclənmişdir. Ölkədə 2020-ci ildən başlayaraq kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına dövlət subsidiyaları Elektron Kənd Təsərrüfatı İnformasiya Sistemi (EKTİS) onlayn platforması üzərindən, Fermer Kartlarına köçürməklə verilir. Kənd təsərrüfatı Nazirliyi və onun müvafiq qurumları tərəfindən həyata keçirilən bu kimi tədbirlər sahibkarlığın inkişafında, ümumən ölkədə kənd təsərrüfatı sisteminin inkişafı üçün çox mühüm addımlardan hesab olunur. Eyni zamanda, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Aqrar Kredit və İnkişaf Agentliyinin (AKİA) rəsmi saytından aqrar sahibkarlığa ayrılan vəsaitlərin iqtisadi və ya inzibati rayonlar üzrə bölgüsünü müəyyənləşdirmək olmur. Ayrılmış dövlət subsidiyalarının kiçik, orta və ya iri sahibkarlıq subyektləri arasında paylanması açıqlanmışdır. Gələcək hesabatlarda bu kimi məlumatların açıqlanması bu sahənin tədqiqatçıların və maraqlı şəxslərin daha geniş informasiya əldə etməsinə kömək ola bilər.

Sorğu nəticəsində belə qənaətə gəlinib ki, sahibkarların kiçik və orta təbəqəsinin əsas maliyyə mənbəyi məhsul istehsalı və satışı, xidmətlərin göstərilməsi hesabına formalaşır. Bununla yanaşı götürülmüş kreditlər də maliyyə imkanlarının genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

Lakin region sahibkarlarının kredit resurslarına çıxışı məhduddur. Araşdırmalar deməyə əsas verir ki, kənd təsərrüfatı istehsalçılarının kredit xidmətlərindən istifadə etmələrinin səviyyəsi qeyri-qənaətbəxşdir və bunun səbəblərinə aşağıdakılar daxildir:

- *kənd təsərrüfatına kredit verilməsi riskinin banklar üçün yüksək olması;*
- *kommersiya banklarının təklif etdikləri kreditlərin şərtləri və faiz dərəcəsinin əlverişli olmaması;*
- *güzbəşli kreditlərin alınmasının kənd təsərrüfatı istehsalçıları üçün əlçatan olmaması.*

Son illərdə kənd təsərrüfatı istehsalçılarında dövlət vəsaiti hesabına güzbəşli kreditlərin verilməsi xeyli genişləndirilib. Bu istiqamətdə AKİA-nın xətti ilə verilən kreditlər xüsusi rola malikdir.

Aqrar Kredit və İnkişaf Agentliyinin vəsaitləri hesabına:

- kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, emalı, saxlanması və satışı proseslərinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı layihələrin;
- regionların aqrar inkişafı ilə bağlı innovativ layihələrin;
- kənd təsərrüfatı istehsal vasitələrinin təchizatının yaxşılaşdırılması ilə bağlı layihələrin, həmçinin onların güzəştli satışının və lizininin;
- heyvandarlıq təsərrüfatlarının dövlət - özəl tərəfdaşlığı tətbiq edilməklə inkişafı sahəsində layihələrin;
- Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin pilot layihələrinin maliyyələşdirilməsi həyata keçirilir.

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin müvafiq məlumatlarına əsasən, 2012-2107-ci illərdə güzəştli kreditlərlə maliyyələşdirilən layihələrə dair məlumatlar *Cədvəl 1*-də verilmişdir.

Cədvəl 1. Azərbaycanada kənd təsərrüfatı məqsədləri üçün güzəştli kredit verilməsi vəziyyəti, min manatla

Kreditin təyinatı:		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2012-2017
Heyvandarlıq	məbləğ	12394	14519	11108	12 187	8 354	2 775	61337
	say	171	260	341	439	140	27	1378
Əkinçilik, (arpaçılıq)	məbləğ	20	0	0	0	242	600	862
	say	1	0	0	0	8	4	13
Soyuducu anbarın quraşdırılması	məbləğ	200	0	80	0	0	0	280
	say	1	0	1	0	0	0	2
Emal	məbləğ	0	930	110	890	0	0	1930
	say	0	5	1	7	0	0	13
Yem istehsalı	məbləğ	0	110	0	0	0	0	110
	say	0	1	0	0	0	0	1
İstixana sisteminin quraşdırılması	məbləğ	800	880	1332	910	468	570	4960
	say	4	6	11	7	4	4	36
Gübrənin alınması	məbləğ	0	2	0	0	0	0	2
	say	0	2	0	0	0	0	2
Texnikanın alınması	məbləğ	20	0	130	70	0	0	220
	say	1	0	1	1	0	0	3
Toxum və gübrənin alınması	məbləğ	0	0	0	0	52	0	52
	say	0	0	0	0	53	0	53
Meyvə tədarükü	məbləğ	0	0	170	0	0	0	170
	say	0	0	1	0	0	0	1
Pambıqçılıq	məbləğ	0	0	0	0	0	4 906	4906
	say	0	0	0	0	0	19	19
Cəmi	məbləğ	15007	17730	14785	15 720	11 433	9 151	83826
	say	227	302	426	540	233	56	1784

Mənbə: Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin məlumatları və müəllifin hesablamaları

2012-2017-ci illərdə ölkə üzrə 1784 kənd təsərrüfatı istehsalçısına 83,8 milyon manat güzəştli kredit verilmişdir. Orta hesabla bir təsərrüfata təxminən 47 min manat kredit düşür. Mövcud tələbatlar baxımından yanaşdıqda verilən kreditlərin həcmi və kredit verilən təsərrüfatların sayı kifayət qədər çox deyil.

Güzəştli kreditlər üstün olaraq heyvandarlığın inkişafına yönəldilir. Digər ayrı-ayrı kənd təsərrüfatı sahələrinin inkişaf etdirilməsinə isə bir qayda olaraq kiçik kreditlər ödənilir.

Tədqiqat obyektı olaraq götürülmüş Gəncə-Qazax İqtisadi Rayonunda kənd təsərrüfatı istehsalı ilə məşğul olan sahibkarlara nəzərdən keçirilən dövrdə ayrılmış kreditlərin mütləq və nisbi həcmində azalmalar müşahidə olunub (*Cədvəl 2.*).

Cədvəl 2. Gəncə-Qazax İqtisadi Rayonu üzrə güzəştli kreditlərin bölgüsü, min manatla

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2012-2017
Büdcədən ödənilən kreditlərin cəmi	15007	17730	14785	15720	11433	9151	83826
onlardan:							
Gəncə		200		400	85		685
Ağstafa	394	465	267	1033	383	25	2567
Qazax	279	657	657	70	270		1933
Şəmkir	475	910	292	572	101		2350
Tovuz	1030	915	560	660	125	190	3480
Samux	400	1100	1200	50	150	56	2956
Goranboy	150	200	200	430	200	100	1280
Gədəbəy		380	50	60		191	681
Göygöl	1598	500	581	60			2739
Gəncə-Qazax, cəmi	4326	5327	3807	3335	1314	562	18671
Ölkə üzrə xüsusi çəkisi, %	28,8	30,0	25,7	21,2	11,5	6,1	22,3

Mənbə: Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin məlumatları və müəllifin hesablamaları

Güzəştli kreditlərin 22,3%-ni Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunun təsərrüfatları almışlar. Məlumatlar deməyə əsas verir ki, əvvəlki illərdə tədqiq edilən regionun təsərrüfatlarına ödənilən güzəştli kreditlərin xüsusi çəkisi xeyli yüksək olsa da, son üç ildə tədricən azalmış və 2017-ci ildə ölkə üzrə güzəştli kreditlərdə xüsusi çəkisi 6,1%-ə düşmüşdür.

Ölkədə kənd təsərrüfatının inkişafı və qarşıya qoyulmuş strateji məqsədlərə çatmaq üçün sahibkarların güzəştli şərtlərlə kredit alması imkanları genişləndirilməlidir. Qeyd etdiyimiz kimi Aqrar Kredit və İnkişaf Agentliyi tərəfindən bu sahəyə son illərdə kredit ayrılması həyata keçirilir, ancaq regionda aparılan sorğu zamanı kiçik sahibkarların bu imkanlardan zəruri səviyyədə yararlanma bilmədikləri aydın olmuşdur. Belə ki, müraciət zamanı rəsmi proseduraların nisbətən mürəkkəb olması, sənədləşmə işlərinin uzun müddət tələb etməsi, regionda fəaliyyət göstərən kredit təşkilatlarının kiçik sahibkarlığı kreditləşdirmə maraqlarının olmaması qeyd edilən imkanlardan istifadəyə mane olur. Bu kimi halların aradan qaldırılması ölkədə aqrar sahibkarların maliyyə imkanlarının yaxşılaşdırılmasına yol açır.

Göstərilən istiqamətdə Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən 2017-ci il 11 aprel tarixində imzalanmış “Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatının inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Sərəncama əsasən, “Frankfurt School of Finance and Management” şirkətinin dəstəyi ilə “Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi”nin “Maliyyə çıxışının asanlaşdırılması” sərəlvhəli 3-cü strateji hədəfində nəzərdə tutulmuş prioritetlərdə göstərilən tədbirləri əhatə edən daha təfəssilatlı və geniş tədbirlər planı hazırlanmış və Azərbaycan Respublikası Maliyyə Sabitliyi Şurası tərəfindən təsdiq olunmuşdur (9).

Sahibkarın maliyyə vəziyyətinə təsir edən əsas amillərdən biri də təbii fəlakət və digər fors-majör hallar zamanı təsərrüfata dəymiş ziyanın müəyyən hissəsinin sığorta ödənişləri olaraq geri alınmasıdır. Sığorta yardımları sahibkarın risklərini -təbii və texnogen amillərin təsiri altında baş verə biləcək itkilərini aradan qaldırmaq məqsədilə əlverişli iqtisadi münasibət forması hesab edilir. Sığorta bazarının səmərəli fəaliyyəti şəraitində sahibkarlar daha çox maraqlı olur ki, əmlakını, istehsal prosesini və yaxud onun hər hansı bir mərhələsində baş verə biləcək itkilərini bərpa etmək üçün sığorta qurumları ilə müqavilə bağlasın, razılaşmaya uyğun olaraq mənfəətinin müəyyən hissəsini sığorta öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə yönəlsin və müvafiq sığorta hadisələri baş verdikdə də dəymiş ziyanı bərpa edə bilsin.

Müşahidələr deməyə əsas verir ki, əvvəlki dövrlərdə tədqiqat regionunda demək olar ki, sahibkarların əksəriyyəti sığorta bazarının xidmətlərindən istifadə etməmişlər. Sahibkarın sığorta münasibətlərinə maraqlı olmaması bu sahəyə inamının olmamasından, sığorta tariflərinin yüksək olmasından və sığorta bazarının daha geniş inkişaf etməməsindən irəli gəlirdi. Eyni zamanda, son illərdə konkret olaraq kənd təsərrüfatı istehsalçılarının sığorta olunması sahəsində müsbət irəliləyişlər baş verir.

Prezident İlham Əliyevin 2019-cu il avqustun 19-da imzaladığı ““Aqrar sığorta haqqında” Qanunun tətbiqi və Aqrar Sığorta Fondunun yaradılması barədə” Fərmana əsasən, Azərbaycanda aqrar sığorta sisteminin təşkilini, inkişafını və dayanıqlığını, habelə idarəedici qurumun formalaşdırılmasını təmin edən və onun fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirən Aqrar Sığorta Fondu qeyri-kommersiya hüquqi şəxsi yaradılıb. Fərmana əsasən, hazırda aqrar sığorta sisteminin institusional çərçivəsi formalaşdırılır. Fondun Nizamnaməsi hazırlanıb, sığortalanacaq kənd təsərrüfatı predmetlərinin əhatə dairəsi və təminat veriləcək risklər müəyyən edilib, sığorta tarifləri hesablanaraq sığortahaqqına dövlət büdcəsi hesabına ödənilməli dəstəyin miqdarı müəyyən edilib. Müstəqil ekspertlərin cəlb olunması, Aqrar Sığorta Elektron İnformasiya Sisteminin əsasnaməsi formalaşdırılıb.

Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının mümkün sığorta risklərindən sığortalanmasında dövlətin fəal iştirakı çox mühüm amildir. Bu hal özəl sığorta şirkətlərinin də aqrar sektorun sığortalanmasına marağını artıracaq. Digər tərəfdən gələcəkdə sığorta olunan kənd təsərrüfatı məhsullarının növlərinin genişləndirilməsi sahibkarların maliyyə vəziyyətinə mümkün risklər zamanı daha yaxşı təsir göstərər. Hazırda ilkin mərhələdə 14 növ bitki məhsulunun sığorta olunması nəzərdə tutulur. Aqrar sığorta mexanizmindən yararlanmaq üçün fermerlər EKTİS-də qeydiyyatdan keçməlidirlər. Növbəti mərhələdə fermer sığorta şirkətinə sığortalanmaqla bağlı müraciət etməlidir. Qaydalara əsasən, aqrar sığortada sığorta haqqının 50%-lik hissəsi dövlət tərəfindən subsidiya olunur. Fermer sığortahaqqının yalnız yarısını hissə-hissə ödəyir.

Ümumilikdə sahibkarlığın, o cümlədən aqrar sahibkarlığın maliyyə vəziyyətinə təsir edən amillərin bu və ya digər dərəcədə müsbətə doğru dəyişməsi ölkədə qeyri-neft sektorunun inkişafına daha da stimül verəcək.

Nəticə

Aqrar sahədə kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin təsərrüfat fəaliyyətinin uğurla həyata keçirilməsinin zəruri şərtləri sırasında maliyyə resursları ilə təminat probleminin həlli mühüm yer tutur. Hazırki şəraitdə ölkəmizdə, o cümlədən Gəncə-Qazax İqtisadi Rayonunda kənd təsərrüfatı istehsalı ilə məşğul olan kiçik və orta sahibkarlar maliyyə resursları ilə təminat baxımından müəyyən çətinliklərlə üzləşirlər. Bu çətinliklərin aradan qaldırılmasında kənd təsərrüfatının inkişafı, o cümlədən istehsalçılara birbaşa dövlət köməyi sahəsində həyata keçirilən tədbirlər mühüm rola malikdir.

Qeyd edilən istiqamətdə Gəncə-Qazax İqtisadi Rayonunda kənd təsərrüfatı sahəsində fəaliyyət göstərən kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin güzəştli kreditlərlə təminatının daha da yaxşılaşdırılmasına ehtiyac yaranır. Fermerlərə verilən güzəştli kreditlərdə həmin iqtisadi rayonun payının azaldılması meyilinin aradan qaldırılması məqsədəuyğundur. Bununla yanaşı yeni formalaşdırılan səmərəli aqrar sığorta qaydalarının tətbiqinin sürətləndirilməsi vacibdir.

Eyni zamanda, Gəncə-Qazax İqtisadi Rayonunda kiçik və orta sahibkarların maliyyə savadlılığının yüksəldilməsinə, təsərrüfatlarda xərclərin və gəlirlərin ilkin uçotunun aparılmasına ehtiyac vardır. Təsərrüfat başçılarının iqtisadi biliyinin artırılması istiqamətində müntəzəm təlimlərin təşkili təmin edilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Ataşov B.X. Aqrar sahədə struktur və səmərəlilik problemləri (nəzəriyyə və praktika). Monoqrafiya. “Kooperasiya” nəşriyyatı, Bakı, 2017, 536 s.
2. Qarayev İ.Ş., Hacıyev Ə.H., Əliyev S.N. və b. Aqrar sferanın iqtisadiyyatı və idarə edilməsi. Dərslik. Bakı, 2011, 522 s.
3. İskəndərov R.Ə. Müəssisələrin maliyyəsi. Dərslik. Bakı, 2007, 460 səh.
4. Социально-экономическая статистика / под ред. Орехова С.А., 2007 г.
5. Статистика: курс лекций/под ред. Ионина В.Г. ИНФРА-М, 2008 г.
6. https://knowledge.allbest.ru/economy/2c0a65625b2bd68b5c53b88421306c26_0.html
7. <https://studfiles.net/preview/1841906/>
8. <http://akia.gov.az/>
9. Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi. http://www.e-qanun.az/alpdata/framework/data/35/f_35222.htm

Ph.D. candidate, S.T. Akhmedov

Agricultural Economics Research Center

Providing financial resources to small and medium-sized businesses in agriculture

Abstract

Improving the financial support of small and medium-sized businesses in the agricultural sector is one of the important conditions for accelerating the development of production. The article describes the structure of financial resources of small and medium-sized businesses in agriculture. Based on the results of the analysis of the survey materials carried out by the author, the existing difficulties in providing financial resources to small entrepreneurs in the Ganja-Gazakh economic region are indicated. At the same time, in order to improve the financial situation of small and medium-sized businesses, the issues of increasing preferential loans, as well as improving insurance mechanisms in the agricultural sector are being considered.

Keywords: *agricultural sector, small and medium business, financial resources, financial condition, soft loans, insurance.*

Докторант, С.Т. Ахмедов

Центр аграрных исследований

Обеспечение финансовыми ресурсами субъектов малого и среднего предпринимательства в сельском хозяйстве

Резюме

Улучшение финансового обеспечения субъектов малого и среднего предпринимательства в аграрном секторе является одним из важных условий ускорения развития производства. В статье описана структура финансовых ресурсов субъектов малого и среднего предпринимательства в сельском хозяйстве. По результатам анализа материалов опроса, проведенного автором, обозначены существующие трудности в предоставлении финансовых ресурсов малым предпринимателям в Гянджа-Газахском экономическом районе. Вместе с тем, в целях улучшения финансового положения субъектов малого и среднего предпринимательства рассматриваются вопросы увеличения льготных кредитов, а также совершенствования механизмов страхования в аграрном секторе.

Ключевые слова: *аграрный сектор, малый и средний бизнес, финансовые ресурсы, финансовое состояние, льготные кредиты, страхование.*